

nám, v němž dochází k neustálému dílčímu napětí mezi obecným-sovětským a specifickým-národním, resp. specifiky identity neslyšících Shaw uvádí příklady jednotlivců, kteří se dokázali prosadit v nejrůznějších oborech. Přesto, nebo právě proto vnímali pocit dvojího vyčlenění – jak z kolektivu svých slyšících kolegů, tak z komunity ostatních neslyšících. V neposlední řadě je důkladněji rozebrán systém vzdělávání sluchově postižených, v němž se nejvíce projevovaly problémy pramenící z kolektivně vnímané identity „neslyšících“. Ti ale v praxi představovali nekonzistentní skupinu s místy značně specifickými potřebami při edukaci, kterým rozhodně ne vždy byla věnována pozornost.

Z hlediska *deaf studies* je patrně nejzajímavější pátá kapitola, v níž jsou analyzovány diskuse o povaze hluchoty a jejím vztahu ke společenským normám a nárokům na chování. Zejména je zde tematizována domnělá inklinace „sluchově vadných“ k asociálnímu a deviantnímu chování, zejména ke kriminalitě, případně možnosti a limity jejich rehabilitace. Příklady individuálních selhání neslyšících a strach z dalších vedly VOG v éře chruščovovského tání k důkladnému (sebe)zpytujícímu dozoru nad členstvem. VOG je zde tedy představena také jakožto „foucaultovská“ disciplinární instituce, vyžadující takové jednání, které nenabourává (v očích domněle neustále sledující majority) narativ úspěšně emancipovaných hluchých sovětských občanů a v případě porušení stanovených norem dotyčné disciplinuje. Implementace těchto kontrolních a případně sankčních mechanismů stavěly další překážku k bezproblémové inkluzi neslyšící komunity do většinové společnosti.

Šestá kapitola je věnována dalším jevům, které provázely stále více se prohlubující krizi identity sovětských neslyšících. Jedná se zde především o technologický vývoj a periodicky se vracějící diskuse o překonatelnosti postižení. Také „poslední generace sovětských neslyšících“ vykazovala jiné představy o naplněném živo-

tě se specifickými nároky a představami o svém místě ve společnosti. Brežněvovská stagnace a zpochybnění některých stěžejních ideologických jistot během perestrojky pak zastihly VOG ve stavu zkostnatělosti a přebujelé byrokratizovanosti, kdy nedokázala své odcizující se členstvo prakticky zmobilizovat. Zde se také objevuje transnacionální perspektiva, která odhaluje koncepcí propagované VOG jako primárně nekompatibilní s velkou částí okolního světa. Epilog celé knihy pak sleduje období transformace, již jak VOG, tak celá neslyšící komunita přecházely v podstatně změněné podobě, poznamenané mj. vraždami a organizovaným zločinem v devadesátých letech, s citelně omezenými hospodářskými prostředky a opětovným návratem na periferii společenského zájmu.

Na závěr je vhodné připomenout a zmínit některé další přednosti publikace. Shaw se vyhýbá morálním soudům a nepokouší se aplikovat ahistorickou normativní optiku tam, kde se to nehodí. Práce působí konzistentně a promyšleně, na čemž se podepsala jak „řemeslná zručnost“ autorky a velké množství jí analyzovaných materiálů, tak především vhodně zvolená koncepce a již zmíněné inspirace dalšími společenskovědními obory.

Pavel Šinkovec

Lukáš Linek, Ondřej Císař, Ivan Petrúšek, Kateřina Vráblíková: *Občanství a politická participace v České republice*
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) / Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2017, 248 s.

Téměř by se chtělo říci, že některé publikace, vznikající v určité době, získávají časem nové dimenze poznání a interpretace. Ba dokonce jejich aktuálnost se v čase obnovuje a přináší nečekaně soudobé pohledy na konkrétní sociální jevy, jež s sebou nese politický vývoj. Právě takový pocit jsem měl při čtení knihy *Občanství a politická participa-*

ce v České republice, jež vznikla jako výsledek práce autorského týmu v rámci řešení projektu s podporou GA ČR: Protestující v kontextu: integrovaná a komparativní analýza demokratického občanství v České republice. Autorský tým se v první části publikace „zaměřuje na analýzu vývoje základních demokratických hodnot a postojů českých občanů od roku 1990 a v druhé části na způsoby, jakými se politicky projevují nebo jinak řečeno, jak participují v politice“ (s. 10). Autorský přístup – metaanalýza výzkumných řad (šetření ISSP, ESS, CVVM, Česká volební studie v různých časových řadách) – dovoluje zkoumat a sledovat principiální projevy občanského života v politickém rámci, který je dynamicky se měnícím organismem, nezřídka přinášejícím otázky typu: můžeme vůbec ovlivňovat politiku, můžeme efektivně participovat na životě společnosti formou politické angažovanosti či jinými formami?

Autoři se nejprve věnují způsobům, jakými občané vnímají demokracii, jak se podílejí na politických rozhodnutích a jak podporují demokracii. Je nepochybné, že výraznou roli ve formování demokratických rysů společnosti v rozdílné míře aktivní podpory sehrávají jednotlivé generace, jejichž postoje je ovlivňován buď liberálním, či sociálnědemokratickým pojetím demokracie.

Lukáš Linek si klade otázku, v čem spočívá legitimita demokratického režimu. Vychází z konceptu postojové orientace k režimu, tedy vnímání, zda stávající politické instituce jsou správné a vhodné. V širokém rozpětí let 1990–2016 na datech z výzkumů české populace interpretuje některé výsledky a dochází k závěru, že česká společnost je převážně demokratická, i když určitý – nikoliv nevýznamný – podíl populace inklinuje k jiným formám politické moci: podporuje vládu silného vůdce nebo návrat ke komunistickému režimu.

Návazně zkoumá, nakolik je demokracie v Česku generačně podmíněná, a zejména si klade otázku, proč je tomu právě tak. Dochází k závěru, že generační pod-

míněnost demokracie se skutečně realizovala v nedávné minulosti, ale v současnosti díky generační obměně se zde projevují prvky výraznější dynamiky společenského vývoje, vedoucí k proměnám podpory demokracie. Pokračuje analýzou představ veřejnosti o obsahu pojmu demokracie a sleduje, jestli se tyto představy mění v čase a jak. Dochází k závěru (s. 61), že jedinci a společnosti se podstatně odlišují z hlediska toho, jakou mají představu o tom, co demokracie znamená. Na základě analýzy různých aspektů demokracie v dimenzi dvou základních modelů – liberálnědemokratického a sociálnědemokratického – konstatuje, že hlavní pozici v uvažování o demokracii mají politické svobody, rovnost před zákonem, vláda práva a volební soutěž politických stran. Jejich síla je různá zejména ve vztahu k politické orientaci, vzdělanostní úrovni a věku.

Ivan Petrušek hledá odpověď na otázku, co podle nás znamená být dobrým občanem, jaké hodnotové struktury vlastního jednání vedou k normativním charakteristikám demokratických principů a norem ve vztahu jednotlivce a státu. Zmiňuje čtyři základní dimenze – pořádek, participace, solidarita a autonomie –, jejichž vzájemný vztah a proměnlivá síla dominance je přítomna ve vývoji lidské civilizace. Z výzkumů v českých podmínkách pak podrobněji rozšiřovává tři základní dimenze – solidaritu, pořádek, participaci – a celkem 10 jejich vnitřních parametrů, přičemž sleduje míru jejich podmíněnosti z hlediska pohlaví, věku a vzdělání. Jak zdůrazňuje Petrušek, starší lidé kladou mnohem větší důraz na aktivní účast občana na politickém procesu a na dodržování pořádku než nejmladší skupiny obyvatel. S rostoucím vzděláním také posiluje důraz připisovaný participaci dobrého občana na politice a je zajímavé, že návštěva bohoslužeb alespoň jednou týdně je také významným faktorem posilování účasti občana na politickém procesu a na dodržování pořádku.

Lukáš Linek se zamýšlí nad otázkou, zda jsme přesvědčeni o tom, že můžeme

ovlivňovat politiku. Pracuje s pojmem politické efektivity, jenž je definován jako pocit jedince o vlastních možnostech vlivu na politické události. V detailní analýze využívá tři koncepty – pocity vnější politické efektivity, vyjadřující přesvědčení o tom, že politické instituce reagují na požadavky lidí; pocit vnitřní politické efektivity, představující přesvědčení o vlastních schopnostech k účasti na politice a zájem o politiku. Výsledné resumé dokládá, že lidé na práci politických institucí nahlížejí značně kriticky (až tři čtvrtiny občanů kritizují vládu, strany a politiky), i když v čase je toto hodnocení stabilní. Zhruba třetina občanů soudí, že mají schopnost k politické aktivitě, a třetina až polovina veřejnosti se alespoň trochu zajímá o politiku. Přesvědčení o vlastních schopnostech aktivní účasti v politice a zájem o politiku ovlivňuje především pohlaví, věk, vzdělání a stranická identifikace.

Kateřina Vráblíková se soustřeďuje na zkoumání forem skutečné realizace politické aktivity. Konstatuje, že „politická participace je způsob, kterým občané svoji demokratickou vládu realizují: účastní se voleb, jsou aktivní v politických stranách nebo podepisují petice“ (s. 124). Nastoluje otázku, proč jsou občané nových demokracií ve střední a východní Evropě mnohem méně aktivní v politice než občané tradičních demokratických států. Dochází k závěru, že nejspíše půjde o reflexi konkrétní občanské zkušenosti s fungováním porevoluční demokratické politiky s charakteristikami korupce, špatné kvality a transparentnosti vlády, nízké soutěživosti mezi politickými elitami a malou odpovědností vůči občanům. Při definování politické participace prezentuje čtyři definiční kritéria. Upozorňuje přitom na problematičnost definování politického charakteru politické participace, protože současná dynamika doby vytváří nové formy a způsoby jejího projevu – např. politickou orientaci ovlivněné formy nákupního chování. Uvádí proto 16 politických aktivit, jejichž reálná pří-

tomnost ve společnosti definuje míru politické participace občana, jak ostatně potvrdily i výsledky výzkumu ISSP 2013/2014 v české společnosti. Pěti nejvýznamnějšími politickými aktivitami byly tyto prvky politického repertoáru: hlasování v parlamentních volbách, veřejné setkání v obci, podpisy petic, politický konzumerismus, dar nebo získávání peněz na politické účely. Na datech pak dokládá dynamiku změn politické participace v ČR v průběhu posledních 30 let a zkoumá jejich příčiny.

Neméně důležitou tematiku nastoluje Ivan Petrušek, když zkoumá, kdo je aktivním účastníkem různých forem politické participace. Výchozím zjištěním je fakt, že zdaleka ne všichni občané se aktivně a ve stejné míře účastní politické participace, přičemž podstatným faktorem je zde socioekonomická nerovnost, která je úzce propojena s nerovností politickou. Sleduje např. osobní motivaci politické participace, měření nerovností této aktivity, politicky relevantní vlastnosti aktivního jedince, relevantními sociodemografickými charakteristikami (pohlavím, dosaženým vzděláním a věkem). Nerovnosti zkoumá jak ve volební, tak i v nevolební politické participaci. Volební účast vykazuje nízkou úroveň stratifikace, zatímco nevolební formy politické participace jsou stratifikovány mnohem výrazněji (např. vliv vzdělání na aktivity v dárcovství peněz, osobní kontaktování politiků s cílem vyjádřit své názory atd.).

V předposlední kapitole se Lukáš Liněk a Kateřina Vráblíková snaží odpovědět na otázku: Proč se vlastně účastníme na politice? Využívají k tomu faktory politických hodnot, postojů a mobilizace k účasti a jejich reflexi ve volební účasti, kontaktování politika, podpis petice, politický konzumerismus a internetový aktivismus z hlediska dimenzí institucionalizace participace, individualizované či skupinové aktivity a její finanční nákladnosti. Zdůrazňují stále rostoucí roli politického kontextu, v jehož rámci se politická aktivita uskutečňuje.

Závěrečná kapitola shrnuje zásadní zjištění jednotlivých kapitol. Upozorňuje na to, že úroveň politické participace – z hlediska mezinárodního srovnání – je v Česku, stejně jako v dalších postkomunistických zemích, na relativně nízké úrovni jak ve volební, tak i v nevolební formě politické aktivity a charakterizuje důvody, které k takovému politickému chování vedou.

Kniha *Občanství a politická participace v České republice* je přehledným, dobře strukturovaným, fakty nasyceným dílem, jehož nejvýznamnější kvalitou je výklad jevů v časové proměně, jasné shrnutí výsledků, bohatá komparace autorských přístupů s díly jiných autorů. Oceňuji definiční výklady jednotlivých klíčových pojmů v rámci jasně profilovaných kapitol, nesmírně bohatý přehled zdrojů, vzory dotazníků, jež zkoumaly míru politické participace českých občanů. Hlavně pro studenty sociologie a politologie bude tato publikace, zejména díky pasážím věnovaným definičnímu vymezení jednotlivých jevů, představovat cenný zdroj informací.

Žel, globální autorský souhrnný závěr nás nemůže naplňovat optimismem, jakkoliv bychom si jej přáli. Posuďte sami: „S výjimkou podpory demokracie (a komunismu) se nám nepodařilo nalézt generační podmíněnost dalších hodnot, postojů ani politické participace. Znamená to, že na ně má primární politická socializace omezený vliv a že tedy není možné předpokládat nějaký efekt generační obměny směrem k vyšší politické efektivitě a aktivitě. Mladší generace, které vyrůstaly či vyrůstají již po roce 1989, se o politiku zajímají stejně málo jako jejich předchůdci. Žádný nárůst zájmu o politiku v České republice očekávat nemůžeme, což se pravděpodobně projeví také ve formách a úrovni politické participace, které budou s velkou pravděpodobností dlouhodobě stagnovat na současných úrovních.“ (s. 203)

Dušan Pavlů

Zygmunt Bauman: 44 dopisů z tekutého moderního světa

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2019, 239 s., preložila Monika Kittková

V roku 2019 vyšiel v Sociologickom nakladateľstve (SLON) preklad ďalšieho diela známeho poľsko-britského sociológa Zigmunda Baumana – *44 listov z moderného tekutého sveta*. Knihu napísal Bauman v roku 2010, obsahuje 44 listov, ktoré vznikali počas dvoch rokov (2008–2009) na podnet redaktorov a redaktoriek časopisu *La Repubblica della Donne*. Ako priznal sám autor, ich počet je symbolom slobody v premýšľaní (odkaz na drámu *Dziady* A. Mickiewicza). Listy vychádzajú v zredigovanej a doplnenej verzii. Píše sa v nich o súčasnom svete, v ktorom Bauman a jeho čitateľia žijú, a ktorý nazýva tekutým – tento pojem používa už skôr vo svojom diele *Tekutá modernost* (2002). V diele *44 listov z tekutého moderného sveta* Bauman rozkrýva príbehy o obyčajných, známych, každodenných udalostiach v snahe upriamiť čitateľovu pozornosť na to, čo je dôležité, podstatné, čo sa nám často krát v bežnom živote „skrýva“. V diele prezentuje svoj široký rozhľad a encyklopedické znalosti z rôznych oblastí prírodných i humanitných vied a problémy, o ktorých píše ľahko a zrozumiteľne, povedala by som až populárne, skúma z rôznych uhlov pohľadu, najčastejšie zo sociologického, filozofického, etického, politologického, ale tiež z mediálneho alebo kulturologického hľadiska. Leitmotívom autorových listov je problém slobody a jej prejavy v súčasnej tekutej spoločnosti. Autor na rôznych príkladoch z reálneho života „rozohráva“ svoje premýšľanie, no vždy len z jedného vybraného uhla pohľadu, čím implementuje do svojich listov fragmentárnosť a náznakovosť, ktorá je, trúfam si povedať, „dnešnou stratégiou prežitia“. Na svoje dielo aplikuje Ecovu teóriu otvoreného umeleckého diela, keď svoje listy nekončí svojím jednoznačným názorom, ale svojho čitateľa necháva,